

vroeg van Imamoera de verzekering dat eenheden die zouden doorvechten, niet als *franc-tireurs* zouden worden behandeld. Imamoera antwoordde dat hij ter Poorten graag de gelegenheid zou geven, de volgende ochtend, maandag, via de radio bekend te maken dat het tot een algemene overgave was gekomen en dat het op donderdag gegeven bevel was ingetrokken. Vervolgens begon Imamoera de verplichtingen op te sommen waaraan ter Poorten en de onder hem ressorterende strijdkrachten zich moesten houden. Van Starckenborgh constateerde dat nu alleen puur militaire aangelegenheden aan de orde kwamen – hij stond op en zei dat hij het vertrek zou verlaten. Imamoera maakte daar geen bezwaar tegen.

Diens gesprek met de generaals duurde nog ongeveer een kwartier. Zij noteerden een lange reeks opdrachten; ter Poorten verplichtte zich, de volgende ochtend, maandag, uiterlijk om acht uur in een radiotoespraak de algemene overgave bekend te maken, verzekerde op zijn erewoord dat hij zijn bevel van donderdag zou intrekken en aanvaardde de Japanse eis dat hij later op maandag opnieuw naar Kalidjati zou komen met alle bijzonderheden over de verspreiding en de uitrusting van de eenheden van het Knil. Er werd geen protocol opgesteld, er werd niets ondertekend en de Britse en Australische eenheden kwamen niet ter sprake, evenmin als de Amerikaanse die zich elders op Java bevonden.

In het begin van de avond verlieten de Nederlanders Kalidjati. Zij hadden niets te eten of te drinken gekregen. Naar Bandoeng moesten zij slechts ongeveer zestig kilometer afleggen maar zij vorderden langzaam. De regen had zich ontwikkeld tot een tropische stortbui, de wegen waren doorweekt. Vooral op het bergtraject had men last van de modder; daar moesten de Nederlandse auto's soms door Japanse militaire vrachtauto's voortgesleept worden. Zware wolken maakten dat het stikdonker was, 'de tocht', aldus van Starckenborgh jegens de Enquêtecommissie, 'was bijzonder luguber.'¹ Pas 's nachts om half drie bereikte men Bandoeng.

Nog in de nacht werd daar door de Legervolichtingsdienst generaal ter Poortens bekendmaking geformuleerd die aan de pers zou worden doorgegeven en via de radio omgeroepen.² De uitzending begon maandagochtend om kwart voor acht. Er werd in meegedeeld dat de gouverneur-generaal en de legercommandant daags tevoren een bespreking hadden gehad met de Japanse legerbevelhebber; diens eisen waren aan-

¹ Getuige van Starckenborgh, *Eng.*, punt n, ongepublic. verhoren, vraagno. 29 116.

² Tekst in (Dep. van defensie, hoofdkwartier van de Generale Staf, Sectie Krijgsgeschiedenis) C. van den Hoogenband en L. Schotborgh: *Nederlands-Indië contra Japan*, dl. VII: *De strijd op Java* (1961), p. 159–60.